

**Актуальні питання ознак об'єктивної сторони
адміністративного правопорушення**

***Комзюк Володимир Трохимович,**
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри державно-правових дисциплін
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького*

***Комзюк Анатолій Володимирович,**
студент 3 курсу спеціальності «Право»
ННІ економіки і права
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького*

Об'єктивна сторона є однією з ознак (елементом) складу адміністративного правопорушення, яка має велике теоретичне і практичне значення, вона дає характеристику суспільної шкідливості проступку, його спрямованості, тому від її розуміння, правильного визначення залежить і правильна кваліфікація адміністративних правопорушень. Питанням складу адміністративного правопорушення приділяли значну увагу багато науковців-адміністративістів, зокрема, В.М. Бевзенко, Ю.П. Битяк, І.П. Голосніченко, Є.В. Додін, Р.А. Калюжний, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, Д.М. Лук'янець, О.М. Музичук, Д.В. Приймаченко та інші, але окремі ознаки об'єктивної сторони правопорушення науковцями розуміються неоднаково, суперечливо, а окремі розкрито недостатньо, тому і сьогодні є потреба в подальшому їх дослідженні.

Поняття об'єктивної сторони адміністративного правопорушення науковці визначають по-різному, вказуючи також різні ознаки об'єктивної сторони та виділяючи обов'язкові і необов'язкові (факультативні) ознаки. В. К. Колпаков, досліджуючи об'єктивну сторону адміністративного правопорушення, зазначає, що «об'єктивну сторону складу адміністративного правопорушення утворюють ознаки, що характеризують зовнішні прояви проступку... У реальній дійсності вичленити в діяльності людини зовнішню і внутрішню сторони неможливо. Людська діяльність являє собою визначену психофізичну єдність. У вчинках людини, у її діяльності або бездіяльності завжди виділяється її психічний

настрій, прагнення до досягнення поставленої мети. Крім того, сторонній спостерігач про внутрішні переживання, думки, почуття, цілі людини може судити тільки за зовнішніми проявами її поведінки... Саме тому, забороняючи під страхом покарання ті або інші діяння, законодавець у першу чергу описує їх зовнішні прояви [1, с. 268]. На думку авторів підручника «Адміністративне право України. Академічний курс», «об'єктивна сторона проступку – це те, в чому проступок проявляється назовні, відповідна поведінка особи, наслідки заподіяної шкоди об'єкту посягання; це відповідний процес дії протягом визначеного часу [2, с. 434]. Ці ж автори вказують, що «об'єктивну сторону характеризують такі ознаки: а) діяння (дія або бездіяльність); б) шкідливі наслідки проступку; в) причинний зв'язок між діянням і суспільно шкідливими наслідками. Це обов'язкові ознаки адміністративного проступку. Поряд з ними існують необов'язкові (факультативні) ознаки об'єктивної сторони адміністративного проступку – місце, спосіб, час, засоби, обставини скоєння проступку» [2, с. 434]. С. Стеценко вважає, що «об'єктивна сторона адміністративного правопорушення – це зовнішні ознаки та обставини, що характеризують адміністративне правопорушення» [3, с. 234]. До ознак об'єктивної сторони цей науковець відносить такі ж ознаки, як і попередні автори, і також обов'язковими вважає діяння (дія чи бездіяльність), шкідливі наслідки і причинний зв'язок між діянням і шкідливими наслідками, інші ознаки вважає необов'язковими (факультативними) [3, с. 235-236]. Але більшість науковців, визначаючи поняття і ознаки об'єктивної сторони адміністративного правопорушення, до обов'язкових ознак відносять лише діяння (дія або бездіяльність), інші ознаки вважають необов'язковими [4, с. 29; 5, с. 17; 6, с. 334; 7, с. 193]. Деякі науковці приблизно однаково визначають поняття об'єктивної сторони, вказуючи, що це «сукупність зовнішніх ознак проступку, які визначають акт зовнішньої поведінки правопорушника. Це система передбачених нормою адміністративного права ознак, які характеризують зовнішній бік правопорушення» [4, с. 29; 6, с. 333; 7, с. 193]. Ці ж науковці, називаючи такі ж ознаки об'єктивної сторони, як і інші науковці, додатково вказують і такі ознаки, як знаряддя та умови вчинення адміністративного правопорушення.

Враховуючи наведені вище думки науковців, можна дати таке визначення **поняття об'єктивної сторони адміністративного правопорушення**: це закріплена у нормах адміністративного законодавства сукупність зовнішніх ознак проступку, те, в чому він проявляється назовні – протиправна поведінка

особи, наслідки заподіяної шкоди об'єкту посягання та інші зовнішні ознаки. Такими ознаками ми вважаємо діяння (дія або бездіяльність), суспільно шкідливі наслідки, причинний зв'язок між діянням і суспільно шкідливими матеріальними наслідками, що настали, місце, час, спосіб, обстановка, умови, засоби та знаряддя вчинення адміністративного проступку тощо, при цьому ми погоджуємося з думкою більшості науковців, що обов'язковою ознакою є лише діяння, всі інші ознаки є необов'язковими (факультативними), вони присутні в окремих адміністративних правопорушеннях. Слід акцентувати на деякій умовності щодо обов'язковості і необов'язковості ознак об'єктивної сторони, оскільки діяння ми вважаємо обов'язковою ознакою тому, що воно присутнє у всіх без винятку адміністративних правопорушеннях, на відміну від інших ознак. Якщо ж будь-яка інша ознака для того чи іншого правопорушення прямо закріплена у нормі законодавства і впливає на його кваліфікацію, то така ознака для об'єктивної сторони цього конкретного адміністративного правопорушення є обов'язковою, про що буде сказано далі і розглянуто на конкретних прикладах.

Охарактеризуємо кожну з ознак об'єктивної сторони правопорушення. **Діяння** – це дія або бездіяльність, свідомі, вольові, протиправні поступки, що проявляються через поведінку особи. **Дія** – це протиправна, свідома, вольова, *активна поведінка* особи, яка завдає або створює реальну загрозу завдання шкоди об'єкту. **Бездіяльність** – це протиправна, свідома, вольова, *пасивна поведінка* особи, невиконання нею певних обов'язків, що покладаються на неї відповідними правовими нормами або вимогами уповноважених державою осіб (невиконання законних вимог прокурора; невиконання законних вимог державного виконавця тощо), або *невчинення відповідних дій*, які особа зобов'язана вчинити згідно з приписами правових норм і має змогу вчинити (наприклад, неявка військовозобов'язаних на виклик у військовий комісаріат без поважних причин; проживання без паспорта тощо). Необхідними умовами бездіяльності є *обов'язковість і можливість діяти* в конкретній обстановці.

Важливою ознакою об'єктивної сторони адмінпроступку є **суспільно шкідливі наслідки** діяння. Шкідливі наслідки адміністративного проступку – це ті негативні зміни, які настають внаслідок вчинення адміністративного правопорушення, та шкода, що завдається об'єкту посягання – суспільним відносинам і цінностям, що охороняються. Згідно законодавства, виділяють дві групи шкідливих наслідків адміністративних проступків: *матеріальні і формальні*, тому і проступки виділяють з матеріальним складом і проступки з

формальним складом. *Адміністративні проступки з матеріальним складом* – це такі правопорушення, для об'єктивної сторони яких закон вимагає встановлення не тільки факту діяння, а й шкідливих матеріальних наслідків (наприклад, ст. 76 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) – «знищення корисної для лісу фауни»; ст. 153 КУпАП – «знищення або пошкодження зелених насаджень» [8]). Об'єктивна сторона цих правопорушень характеризується такими ознаками, як знищення, пошкодження, псування, загибель тощо. *Адміністративні правопорушення з формальним складом* – це такі правопорушення, для об'єктивної сторони яких закон вимагає встановлення тільки факту власне діяння. Шкідливі наслідки в цих правопорушеннях хоча і настають, але не мають матеріального вираження, ознаками складу правопорушення не охоплюються (наприклад, ухилення від огляду на стан сп'яніння; порушення різних правил; порядку; невиконання вимог тощо). Слід мати на увазі, що більшість адміністративних проступків – з формальним складом.

Якщо адміністративне правопорушення з матеріальним складом, при його кваліфікації обов'язково потрібно встановлювати шкідливі матеріальні наслідки і причинний зв'язок між діянням і суспільно-шкідливими матеріальними наслідками, що настали, вони є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони адміністративних правопорушень з матеріальним складом.

Причинний зв'язок між діянням і суспільно-шкідливими матеріальними наслідками – це той безпосередній зв'язок, що існує між вчиненим протиправним діянням і шкідливими матеріальними наслідками, що настали. Наявність причинного зв'язку означає, що діяння – це необхідна причина виникнення шкідливих матеріальних наслідків, без цієї умови виникнення даного наслідку неможливе. Діяння повинно в часі передувати наслідку і – головне – має цей наслідок викликати, щоб був наявним причинний зв'язок.

Інші ознаки об'єктивної сторони можуть бути присутні в окремих адміністративних правопорушеннях, але в більшості адмінправопорушень вони відсутні, тому їх вважають необов'язковими, якщо ж для відповідного адмінправопорушення вони прямо закріплені нормою адміністративного законодавства як ознака складу правопорушення, то для об'єктивної сторони такого адмінправопорушення вони є кваліфікуючою, обов'язковою ознакою.

Так, **місце** – це конкретне місце, вказане в нормі адміністративного законодавства як ознака складу адміністративного правопорушення (територія, споруда, транспортний засіб тощо), де вчиняється протиправне діяння і де його

вчинення заборонено (наприклад, заборонене місце для адмінправопорушення, передбаченого статтею 85 КУпАП; громадське місце для правопорушення, передбаченого ст. 173 КУпАП; невідведене місце, населений пункт для правопорушення, передбаченого ст. 174 КУпАП; поїзди, міський транспорт, судна водного транспорту для правопорушення, передбаченого ст. 135 КУпАП; вантажні двори, склади, шлюзи для правопорушення, передбаченого ст. 136 КУпАП тощо [8]).

Спосіб – це певні прийоми, способи, методи, послідовність та варіант дій, що застосовуються для вчинення протиправного діяння. Слід сказати, що будь-яке адмінправопорушення вчиняється якимось способом, але якщо такий спосіб передбачений і заборонений адміністративно-правовою нормою як ознака складу адмінправопорушення і впливає на його кваліфікацію, то цей спосіб для об'єктивної сторони даного адмінправопорушення є обов'язковою ознакою (наприклад, заборонений спосіб для адмінправопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 85 КУпАП; торгівля з рук для правопорушення, передбаченого ст. 160 КУпАП; прихована від огляду передача для правопорушення, передбаченого ст. 188 КУпАП; злісне ухилення для правопорушень, передбачених статтями 185-3, 185-4 КУпАП; публічне використання для правопорушення, передбаченого ст. 173-3 КУпАП тощо [8]).

Час – це конкретний проміжок часу в межах доби, року, чи якогось процесу або діяльності, дії норм законодавства тощо, коли вчиняється протиправне діяння. Якщо такий час передбачений і заборонений нормою адміністративного права як ознака складу адміністративного правопорушення і впливає на його кваліфікацію, то для об'єктивної сторони даного адміністративного правопорушення час є обов'язковою ознакою (наприклад, заборонений час для правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 85 КУпАП; визначений час для правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 187 КУпАП; час судового засідання для правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП; час досудового розслідування для правопорушення, передбаченого ст. 185-4 КУпАП; час проходження зборів для правопорушення, передбаченого ст. 172-20 КУпАП тощо [8]).

Обстановка – це сукупність умов, факторів, за яких вчиняється протиправне діяння, або які спричинені таким діянням, характер місцевості, порядок розташування відповідних предметів тощо. Якщо обстановка передбачена нормою адміністративного законодавства і закріплена як ознака складу адміністративного правопорушення, що впливає на його кваліфікацію,

то вона є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони даного правопорушення (наприклад, аварійна обстановка для правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 122 КУпАП [8]).

Умови – це передбачені законодавством правила, вимоги, положення, що діють в межах певного періоду, які регламентують поведінку і діяльність відповідних суб'єктів. Якщо умови передбачені нормою адміністративного законодавства і закріплені як ознака складу адміністративного правопорушення, що впливає на його кваліфікацію, то такі умови є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони даного правопорушення (наприклад, умови особливого періоду для військових адмінправопорушень, передбачених статтями 172-10 – 172-20 КУпАП [8]).

Знаряддя – це ті предмети, якими вчиняється адміністративне правопорушення. Якщо знаряддя вказано і закріплено в адміністративно-правовій нормі як ознака складу адміністративного правопорушення і впливає на його кваліфікацію, то воно є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони даного правопорушення (наприклад, вогнепальна, холодна метальна чи пневматична зброя для правопорушення, передбаченого статтею 174 КУпАП; заборонені знаряддя полювання для правопорушення, передбаченого ч. 1 статті 85 КУпАП; промислові знаряддя лову для правопорушення, передбаченого ч. 4 статті 85 КУпАП тощо [8]).

Засоби – це речі, предмети, речовини, засоби, які використовуються для вчинення протиправного діяння і за допомогою яких воно вчиняється. Якщо засоби вказані в нормі адміністративного законодавства і закріплені як ознака складу адміністративного правопорушення, що впливає на його кваліфікацію, то вони є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони даного правопорушення (наприклад, хімічні і радіоактивні речовини, нафта та нафтопродукти для правопорушення, передбаченого статтею 52 КУпАП; відходи для правопорушення, передбаченого статтею 73 КУпАП; транспортні засоби для правопорушення, передбаченого статтями 121-1, 122 КУпАП; засоби вимірювальної техніки для правопорушення, передбаченого статтею 171 КУпАП; фальсифіковані вимірювальні прилади чи інструменти для правопорушення, передбаченого статтею 171-2 КУпАП тощо [8]).

Таким чином, нами визначено поняття і розкрито ознаки об'єктивної сторони адміністративного правопорушення на основі аналізу наукових думок провідних вчених-адміністративістів, що сприятиме кращому засвоєнню цього матеріалу студентами-правниками, а також допоможе при практичній

кваліфікації відповідних адміністративних правопорушень у правозастосовній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Колпаков В.К. Адміністративне право України: підручник. Київ, 1999. 736 с.

2. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник у двох томах. Том 1. Загальна частина. Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). Київ, 2004. 584 с.

3. Стеценко С.Г. Адміністративне право України: навчальний посібник. Вид. 2-ге, перероб. та доп. Київ, 2009. 640 с.

4. Ващенко С.В., Поліщук В.Г. Адміністративна відповідальність: навчальний посібник. Запоріжжя: Юридичний інститут МВС України, 2001. 142 с.

5. Комзюк А.Т., Гуменюк В.А., Джагупов Г.В. та ін. Адміністративна відповідальність в Україні: навч. посібник. За заг. ред. А.Т. Комзюка. 3-є вид., доопр. Харків, 2007. 80 с.

6. Курс адміністративного права України: підручник. В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, І. Д. Пастух, В. Д. Сущенко та ін. За ред. В.В. Коваленка. Київ, 2012. 808 с.

7. Адміністративне право України: підручник. Вид. 2, змін. і доп. За заг. ред. Т.О. Коломоєць. Київ, 2012. 528 с.

8. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс від 07.12.1984 р. № 8073-Х / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення – 05.05.2021).